

tan'da yaşadığı veya gözlemlediği olaylar anlatılmaktadır. a.g.e., s. 96). Hucendî bunların dışında çeşitli dergilerde ıslah, kadın, din ve ekonomi, Rus mezâlimi ve Rusya'da cereyan eden gelişmelerle ilgili makaleler yazdığını belirtmektedir (a.g.e., s. 63, 73).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Sultân el-Hucendî, *Muhtaşaru tercemeti hâli Muhammed Sultân* (Hükümlâ-hi'l-vâhidî's-şamed, Kahire 1355 içinde), s. 45-99; Azmi Özcan, *Pan-İslâmizm: Osmanlı Devleti, Hindistan Müslümanları ve İngiltere* (1877-1914), İstanbul 1992, s. 72; Cevdet Küçük, "Abdülhamid II", *DİA*, I, 220; Yusuf Şevki Yavuz, "Akâidü'n-Nesefî", a.e., II, 218.

METİN YURDAGÖR

HUCR b. ADİ

(حجر بن عدي)

Ebû Abdîrrahmân Hucr b. Adî
b. Muâviye b. Cebele el-Kindî el-Küfî
(ö. 51/671)

**Hz. Ali taraftarlığı sebebiyle
Muâviye döneminde öldürülen sahâbî.**

Câhiliye devrinde doğdu; faziletleri dolayısıyla "Hucrû'l-hayr" diye anılır. Babası, Câhiliye devrinde bir savaştan kaçarken arkasından kılıçla yaralandığı için Edber lakabıyla anıldığından kendisine Hucr b. Edber de denilmiştir. İbn Sa'd Hucr'u, Küfeli ilk tâbiîn tabakası içinde Hz. Ali'den rivayette bulunanlar arasında saymakla birlikte kardeşi Hânî ile beraber Resûl-i Ekrem'e elçi olarak geldiğine ve sahâbî olduğuna dair bir rivayeti de kaydeder (*et-Tabakât*, VI, 217). İbn Hibbân da Hucr'u tâbiînden saymıştır (*Meşâhir*, s. 89). Zehabî'ye göre ise Hz. Peygamber'e gelen kabile temsilcilerinden olan Hucr mücahid ve âbid bir sahâbîdir (*el-İber*, I, 40; *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 463). Hucr'un herhangi bir gazve veya seriyyede bulunduğu dair bilgi yoktur; doğrudan Hz. Peygamber'den rivayette de bulunmamıştır. Ancak Resûlullah'ın vefatından hemen sonra Hz. Ebû Bekir döneminde Suriye'de bazı yerlerin fethinde, Hz. Ömer devrinde de Kâdisiye'de bulunması sahâbî olma ihtimalini güçlendirmektedir. Nitekim sahâbîlerin biyografilerine dair eserlerde kendisine de yer verilmiştir. Hucr'un sahâbî sayılmasını Şîîler'in bir arzusu olarak değerlendiren Lammens, eski kaynaklarda onun sahâbî olduğuna dair bir rivayetin bulunmadığını söyler. Celûlâ Savaşı'nda (16/637 veya 17/638) ordunun sağ kanadına kumanda eden Hucr'un (Belâzûrî, s. 377) Hulvân'ın fethinde gösterdi-

ği kahramanlıklar Sa'd b. Ebû Vakkâs tarafından övülmüş, kendisine Kâdisiye ve ondan sonraki önemli savaşlara katılanlara verilen 2500 dirhem atıyye tahsis edilmiştir.

Hucr, Cemel Vak'ası'nda ve Sıffin Savaşı'nda Hz. Ali'nin kumandanı olarak bulundu. Hz. Ali onu Sıffin Savaşı'ndan sonra 4000 kişilik bir orduyla Dahhâb b. Kays'ın üzerine gönderdi (Taberî, V, 135). Hz. Ali'nin şehid edilmesinden sonra Hucr Küfe'ye yerleşti. Buraya tayin edilen valilerin Hz. Ali ve taraftarları aleyhindeki sözleri Emevîler'in saltanatını bir türlü içine sindiremeyen Hucr ve arkadaşlarını rahatsız etmişti. Küfe Valisi Mugîre b. Şu'be'nin, Muâviye'nin tavsiyelerine uyarak cuma hutbelerinde Hz. Ali ve taraftarlarına ağır bir dille sövmesine ve Hz. Osman'ı överek onun katlini kınayan konuşmalar yapmasına Hucr şiddetli tepki gösterdi; Mugîre'nin yerdiklerinin kendisinden daha faziletli olduğunu camide yüzüne karşı söyledi. Hatta Muâviye'nin istediği bazı malları götürmek üzere Mugîre tarafından hazırlanan kervanın önünü keserek mallara el koydu. Muâviye'nin bu olay üzerine Mugîre'yi valilikten azledip yerine Ziyâd b. Ebîh'i tayin ettiği rivayeti doğru değildir. Mugîre'nin ölümünden sonra Basra valiliği de uhdesinde kalmak üzere Küfe'ye vali tayin edilen Ziyâd, Emevîler'e karşı muhalif tavrını sürdüren Hucr'u çağırarak kendisinin de Hz. Ali'yi sevdiğini, ancak şartların değiştiğini, Muâviye'ye karşı duyduğu kin ve nefretin sevgi ve dostluğa dönüşüğünü söyledi; onun otoritesini sarsacak söz ve davranışlardan kaçındığı takdirde bütün ihtiyaçlarının karşılanacağını bildirdi. Ancak Hucr bu teklifi reddetti. Ziyâd, Küfe'de yerine Amr b. Hureys'i bırakıp Basra'ya gidince Hucr vali vekilini herkesin içinde eleştirip yerden avuçladığı çakıl taşlarını ona doğru fırlattı. Etrafındaki 3000 kadar taraftarının kendisiyle beraber hareket etmesi ve mescide gelişlerinde kalabalık bir grup oluşturmaları üzerine Amr b. Hureys durumu bir mektupla Ziyâd'a bildirdi. Kısa bir müddet sonra Küfe'ye dönen Ziyâd, yaptığı konuşmada Hucr ve arkadaşlarının Muâviye'ye itaata mecbur olduklarını, isyankâr tavırlarını sürdürdükleri takdirde sonlarının kötü olacağını bildirdi. Hucr ona sert bir şekilde karşılık verince Ziyâd Küfe eşrafına çatarak kendisini yeterince desteklemediklerini söyledi. Bunun üzerine Küfe eşrafı Hucr'un taraftarları arasında bulunan akrabalarını ikna edip geri çekince onun yanında az sayıda

adamı kaldı. Ardından Hucr tutuklandı. Ziyâd, Hucr ve arkadaşlarını silâhlı ayaklanma ile suçlayan bir iddianâme kaleme aldı ve yetmiş kadar şahide bunu imzalattı. Hucr'un aleyhine şahitlik yapanların yazılı ifadeleri alındı. Şahitliğine başvuru-lanlar arasında bulunan Kâdî Şüreyh ile Hz. Ali'nin talebelerinden fakih Şüreyh b. Hânî Hucr'un ibadete düşkün bir kimse olduğunu söyleyerek öldürülmemesi gerektiğini ima ettiler. Hucr, hepsi Küfeli olan on iki veya on dört arkadaşı ile birlikte Muâviye'nin isteği üzerine Suriye'ye gönderildi ve Dimaşk yakınlarında bizzat fethinde bulunduğu Merciazrâ denilen yerde hapsedildi. Muâviye, Ziyâd'ın Hucr ve arkadaşlarını bir daha Küfe'ye göndermemesini talep eden mektubunu alınca altı kişinin saliverilmesine, Hucr'un ve geride kalan arkadaşlarının da Hz. Ali'yi lânetledikleri ve ondan teberrî ettiklerini söyledikleri takdirde serbest bırakılmasına, aksi takdirde öldürülmesine karar verdi. Bu teklifi kabul etmemeleri üzerine de Hucr ve arkadaşları öldürüldü. Rivayete göre Hucr öldürülmeden önce abdest alıp iki rek'at namaz kılmış, üzerindeki zincirlerin çözülmesini ve kanının yıkanmadan defnedilmesini vasiyet etmiş, böylece zulmen öldürüldüğünü ve şehid sayılacağını anlatmak istemiştir. Onun bu sözleri, İbn Sîrin gibi bazı âlimlerin şehidlerin defnedilmesiyle ilgili görüşlerine delil teşkil etmiştir. Şîa'nın Emevîler tarafından öldürülen ilk Şîi olarak kabul ettiği Hucr'un Merciazrâ'daki kabri üzerine daha sonra bir mescid yapılmış ve burası ziyaretgâh olmuştur.

Hz. Âişe Hucr'un Dimaşk'a gönderildiğini duyunca Abdurrahman b. Hâris'le Muâviye'ye bir mektup gönderip Hucr ve arkadaşlarının serbest bırakılmasını istemiş, ancak Abdurrahman Hucr'un katlin-den sonra Dimaşk'a ulaşabilmiştir. Daha sonra Muâviye Medine'ye gidip Hz. Âişe'yi ziyaret ettiğinde Âişe onu Hucr'u ve arkadaşlarını öldürdüğü için azarlamış, Muâviye ise öldürülmelerinde ümmet için fayda gördüğünü söyleyerek kendini savunmuş ve onları aleyhlerine şahitlik yapanların ifadeleri üzerine öldürüldüğünü sürmüştür. Bir rivayete göre Hz. Âişe Muâviye'ye Resûl-i Ekrem'in Merciazrâ'da birtakım insanların öldürüleceğini, bunun Allah'ı ve ehl-i semâyı gazaplandıracağını söylediğini bildirmişti. Hadisi İbnü'l-Mübârek İbn Lehiâ'dan mevkuf olarak nakletmiş olup buna göre Hz. Ali, Azrâ'da yedi kişinin öldürüleceğini ve onları öldürenlerin ashâbü'l-uhdûd gibi olduk-

larını haber vermiştir (İbn Asâkir, XII, 226-227). İbn Hacer, yer belirtilmeyen benzer merfû bir rivayeti râvilerinin zayıf olması ve senedinde inkıtlâ bulunması sebebiyle zayıf kabul etmiştir (*el-İşâbe*, I, 315). Hucr'un öldürülmesi birçok kimseyi üz-müş, Ziyâd'ın Horasan'a vali tayin ettiği Rebî' b. Ziyâd el-Hârisî üzüntüsünden vefat etmiş (Belâzürî, s. 596), Medine'de bu olaydan haberdar olan Abdullah b. Ömer ağlamıştır. Hasan-ı Basrî de olaydan duyduğu infiali dile getirmiştir. Hucr'un iki oğlu Ubeydullah ile Abdurrahman da Hz. Ali taraftarlığı yüzünden öldürülmüştür (İbn Asâkir, XII, 210).

Çokça namaz kılp oruç tutan, duası makbul, iyiliği tavsiye eden, kötülöklere karşı çıkan bir kişi olarak tanınan Hucr b. Adî Hz. Ali, Ammâr b. Yâsir ve Şerâhil b. Mürre'den hadis almış, kendisinden de mevlâsı Ebû'l Leylâ el-Kindî, Ebû'l-Bahterî Saîd b. Fîrûz et-Tâî, Abdurrahman b. Âbis rivayette bulunmuştur.

Hucr b. Adî'nin hayatına dair Muham-med Cevâd Fazlullah *Hucr b. 'Adî el-Kin-dî, şehîdül-îmân eş-şâbir* (Beyrut 1974), Abdülhamîd el-Muhâcîr *Hucr b. 'Adî lâ yûsâvim fi'l-hak* (Beyrut 1413/1992), Ab-dullah es-Sebtî *Hucr b. 'Adî* (Necf, ts.) adıyla Arapça, Hasan Merznâk el-Ekberî de *Hucr b. 'Adî* (Tahran 1349 hş./1970) adlı Farsça birer eser kaleme almışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 217-220; İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 292; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 72-73; a.mlf., *et-Târîhu's-sağır*, I, 95; *el-İmâ-me ve's-siyâse*, I, 158; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 377, 433, 596; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), V, 135, 253-275; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 266; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (nşr. Yû-suf Es'ad Dâgır), Kum 1404/1984, III, 3-4; İbn Hibbân, *Meşâhîr*, s. 89; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, XVII, 79-94; Taberânî, *el-Mu'cemû'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi), Bey-rut, ts. (Dâru İhyâit-türâsî'l-Arabî), IV, 34; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 470-471; İbn Abdülber, *el-İs-tî'âb*, I, 356-359; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrevî), XII, 206-234; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 472-488; a.mlf., *Üsdü'l-gâbe*, I, 461-462; Nü-veyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XX, 330-342; Zehebî, *el-İber*, I, 40; a.mlf., *A'lâmü'n-nûbelâ*, III, 462-467; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 49-55; İbn Ha-cer, *el-İşâbe*, I, 314-315; Mehmed Zihni, *Meşâ-hîrû'n-nisâ*, İstanbul 1294, II, 301-302; a.mlf., *el-Hakâik*, İstanbul 1310-11, I, 215-217; Meclî-sî, *Bihârû'l-envâr*, Beyrut 1403, XLII, 178; XLIV, 28-29; J. Wellhausen, *İslâmiyet'in İlk Devrinde Dinî-Siyasî Muhalefet Partileri* (trc. Fikret İşil-tan), Ankara 1989, s. 91-98; M. Takî et-Tüsterî, *Kâmûsü'r-ricâl*, Kum 1990, III, 122-131; Hasan Onat, *Emevîler Devri Şii Hareketleri ve Günü-müz Şiiliği*, Ankara 1993, s. 43-58; H. Lam-mens, "Hucr", *IA*, V/1, s. 576; a.mlf., "Hudjir", *EI²* (İng.), III, 545.

NEBİ BOZKURT

HUCR b. YEZİD

(حجر بن يزيد)

Hucr b. Yezîd b. Seleme el-Kindî
(ö. 50/670 [?])

Sahâbî.

Güney Arabistan'da bulunan Kinde ka-bilesinin önemli şahsiyetlerinden biridir. Aynı soydan gelen ve "Hucrû'l-hayr" diye bilinen Hucr b. Adî ile karıştırılmaması için yaptığı kötülöklere tanındığından ka-bilesi arasında kendisine "Hucrû's-şer" denilmiş ve daha çok bu unvanla tanın-mıştır. Bin kişiye sözü geçen kimselere verilen "cerrâr" unvanına sahip olan Hucr Yemenli cerrârlar arasında zikredilmek-tedir (İbn Habîb, s. 251-252). Kabilesini temsil eden bir heyetle birlikte 9 (630) yılında Medine'ye gelmiş ve Resûl-i Ek-rem'in huzurunda müslüman olmuştur. Cemel Vak'ası'nda Hz. Ali'nin kumandan-ları arasında yer alan Hucr Sıffin Savaşı'n-da da yine onun tarafını tutmuş ve tah-kim hadisesinde protokolde Hz. Ali tara-fını temsilen bulunmuştur. Ancak daha sonra Ümeyyeoğulları'na yaklaşan Hucr b. Yezîd'i Muâviye İrmîniye valiliğine ta-yin etmiştir. Hucr'un 50 (670) veya 51 (671) yılı civarında vefat ettiği belirtil-mektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 251-252; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, III, 403; İbn Hazm, *Cemhe-re*, s. 426; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 463; Ze-hebî, *A'lâmü'n-nûbelâ*, III, 467; a.mlf., *Târî-hu'l-İslâm: sene 41-60*, s. 32-33; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 315; Bedrân, *Tehzîbü Târîhi Dimaşk*, IV, 90.

HÜSEYİN ALGÜL

HUCURÂT SÜRESİ

(سورة الحجرات)

Kur'an-ı Kerim'in
kırk dokuzuncu sûresi.

Medine döneminin son yıllarında muh-temelen Feth sûresinin ardından nâzil ol-muş, 13. âyetin Mekki olduğu yolunda Abdullah b. Abbas'tan nakledilen rivaye-te ise itibar edilmemiştir. Âlûsî, 13. âye-tin Mekki olduğu kabul edildiği takdirde sûrede yer alan âyetler arasındaki uyumun bozulacağına dikkat çekmektedir (*Rûhu'l-me'ânî*, XXVI, 131). Sûre on sekiz âyet olup fâsıla*ı s ve ن harfleridir.

Hucurât sûresinin nüzûl sebebi olarak Temimoğulları kabilesinden bazı kişilerin Medine'ye gelip Hz. Peygamber ile görüş-

mek isterken ortaya koydukları kaba ta-vır gösterilir. Rivayete göre Resûl-i Ekrem, mescide bitişik odalardan birinde gün-düz vakti istirahat ederken bu bedeviler dışarıdan yüksek sesle, "Hey Muhammed, kalk, biz geldik!" diye bağırıp çağırmişlar, bunun üzerine Resûlullah alalecele giyinip yanlarına çıkmış, onları mescide alarak gö-rüşmeye başlamış, fakat kaba tutumla-rından rahatsız olmuştu (Vâhidî, s. 386-387).

Sûre ismini 4. âyette geçen ve "hücre" kelimesinin çoğulu olan "hucurât"tan alır. Hücre "başkalarının girmesine engel ola-cak şekilde taş duvarla çevrilmiş yer" de-mektir. Arapça'da tahtadan, çalı veya hur-ma dallarından yapılmış tek gözlü basit evlere de bu ad verilir. Sûrede ise Mes-cid-i Nebevî'nin yanındaki Hz. Peygam-ber ve ailesine ait odalar kastedilmektedir. Bunların hurma dallarından ve çadır parçalarından yapılmış basit meskenler olduğu, daha sonra Emevî halifelerinden Velîd b. Abdülmelik zamanında Mescid-i Nebevî'nin genişletilerek yeniden inşası sırasında bu odaların mescide katıldığı, bu esnada Saîd b. Müseyyeb'in, "Ben bu odaların kendi haline bırakılmasını ve öylece korunmasını isterdim ki Medine halkı ile dışarıdan gelen müslümanlar pey-gamberlerinin nasıl yaşamış ve ne kadar az şeyle yetinmiş olduğunu gözleriyle gör-sünler" dediği kaynaklarda belirtmek-tedir (Âlûsî, XXVI, 139).

Hucurât sûresinin nesih hattıyla yazılmış ilk âyetleri
(Köprülü Ktp., nr. 9)

